

สัมภาษณ์พิเศษ : รังสรรค์ ณะพรพันธุ์

กีฬาในระบบทุนวัฒนธรรม

แม้การแข่งขันฟุตบอลโลกที่ประเทศญี่ปุ่นและเกาหลีใต้เป็นเจ้าภาพร่วมในปี 2002 ยังเหลือเวลาอีกหลายเดือน กว่าจะถึงวันดีเดย์นัดเปิดสนาม แต่อาการ "พีเวอร์ลีกๆ" ได้เริ่มปรากฏให้เห็นบ้างแล้ว จากวันที่มีการจับสลากแบ่งสายอย่างเป็นทางการ เมื่อต้นเดือนธันวาคม ศกนี้ (2544)

ฉะนั้น **เนชั่นสุดสัปดาห์** จึงขอโหมโรงฟุตบอลโลก 2002 ด้วยบทสัมภาษณ์ขนาดยาวของผู้มีใจรักกีฬาชนิดเข้ากระดูกดำคนหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่นักกีฬาเก่า ไม่ใช่เกจิูกหนึ่งจากสำนักข่าวใด หากแต่เป็นนักวิชาการด้านเศรษฐศาสตร์ ที่มีผลงานโดดเด่นในแวดวงวิชาการและหนังสือพิมพ์

เอ่ยชื่อ **รศ.รังสรรค์ ณะพรพันธุ์** อาจารย์คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คงไม่มีใครไม่รู้จักนักเศรษฐศาสตร์คนนี้

แต่อีกบทบาทหนึ่งที่หลายคนไม่คุ้น คือ การเขียนบทความเกี่ยวกับกีฬา ซึ่งในหลายบทความนั้น ได้รวบรวมไว้ในหนังสือชื่อ **กีฬาในระบบทุนวัฒนธรรม**

นอกจากความสนใจหยิบเอาประเด็น "กีฬา" มาศึกษาเชื่อมโยงให้เห็นว่าเป็น "ทุนวัฒนธรรม" ที่ทรงอิทธิพลอย่างหนึ่งแล้ว อาจารย์รังสรรค์ ยังมีกีฬาที่ชื่นชอบเป็นพิเศษอยู่ด้วย คือ รักบี้ฟุตบอล และฟุตบอล โดยเฉพาะสมัยเรียนอยู่ที่ประเทศอังกฤษ

สมัยนั้นอาจารย์เล่าว่า ทีมฟุตบอลทีมโปรด คือ เอฟเวอร์ตัน กับดาร์บี้ แต่ปัจจุบันถูกชอบ **อาร์เซนอล** ก็เลยชอบอาร์เซนอลไปกับลูกว้างั้น

คุยเฟื่องเรื่องกีฬากับอาจารย์รังสรรค์ต่อไปนี่ จึงมีเพียง "สันทนาการ" เดียว หากแต่ยังทำให้เห็นมุมมองของกระบวนการนำไปสู่ทุนวัฒนธรรมอย่างแยบยลด้วย

- อาจารย์เขียนบทความเรื่องกีฬา โดยส่วนตัวแล้วชอบกีฬาหรือเปล่า

โดยส่วนตัวชอบกีฬา กีฬาที่ชอบมากคือรักบี้ จริงๆ ผมชอบรักบี้มากกว่าฟุตบอล แต่ว่าเมืองไทยไม่ค่อยมีรายการให้ดู

- อาจารย์ไปเรียนอยู่อังกฤษหลายปี กีฬาฟุตบอลไม่ซึมซับเข้ามาในสายเลือดบ้างเลยหรือ

พูดถึงฟุตบอล ตอนอยู่อังกฤษก็ชอบนะ ผมก็ดูทุกอาทิตย์ อาทิตย์หนึ่งจะมีสองครั้ง ครั้งหนึ่งคือวันเสาร์ อีกครั้งหนึ่งคือคืนวันพุธ สมัยก่อน แต่เดี๋ยวนี้เยอะกว่านี้

- ฟุตบอลลีกอังกฤษ เฉพาะดิวิชั่น 1 สมัยนั้นมีกี่ทีม

สมัยนั้นมี 20 หรือ 22 ทีม ผมก็จำไม่ค่อยได้

- มากเหมือนกันนะครับ

มากสิ เพราะว่าจำนวนทีมใน League ของอังกฤษมากกว่าบนภาคพื้นของยุโรป ภาคพื้นยุโรปมีประมาณ 18 ทีมเอง แต่ที่อังกฤษ แข่งกันรากเลือด นอกจากจะแข่งใน League แล้ว ยังมี League Cup ยังมี F.A. Cup ถ้าหากติดอันดับต้นๆ ก็ต้องไปแข่งระหว่างสโมสรชาติยุโรป ดังเช่น Champion League และ UEFA Cup เมื่อก่อนนี่คือ Cup Winners' Cup

- ทำไมรักบี้ไม่แพร่หลายจนได้รับความนิยมเท่ากับฟุตบอล

ส่วนหนึ่งเป็นเพราะว่า ฟุตบอลเป็นกีฬาซึ่งเก่ากว่า ผมไม่ได้ศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการสากลานวัตกรรม หรือขบวนการโลกานวัตกรรมของรักบี้เทียบกับฟุตบอล ฟุตบอลเกิดก่อนนะครับ รักบี้เกิดหลังจากฟุตบอลนานมาก รักบี้เกิดขึ้นที่ Rugby College มีนักเรียนคนหนึ่งหยิบลูกบอล แล้วก็วิ่งๆ และต่อมาก็ค่อยๆ พัฒนาการกติกาอะไรต่างๆ ขึ้นมา

กระบวนการโลกานวัตกรรมของรักบี้ ผ่านระบบโรงเรียนประจำ ระบบโรงเรียนแบบอังกฤษนี้แหละ แต่ต้องเป็นระบบโรงเรียนประจำ เพราะฉะนั้น เวลาที่ระบบโรงเรียนอังกฤษเข้าไปสู่ส่วนต่างๆ ที่เป็นอาณานิคม ทั้งโดยนิตินัยและพฤตินัยของอังกฤษ ระบบโรงเรียนประจำก็เกิด รักบี้ก็ถ่ายเข้าไปสู่ระบบโรงเรียนประจำ ขอให้สังเกตว่า เวลาที่อังกฤษเข้าไปยึดดินแดนใดเป็นอาณานิคม ทั้งอาณานิคมโดยนิตินัยหรือโดยพฤตินัยก็ดี อย่างไทย ผมถือว่าเป็นอาณานิคมของอังกฤษโดยพฤตินัย หลังจากการทำสนธิสัญญาบาวริง อังกฤษก็จะไปตั้ง Sport Club แล้ว Sport Club ที่คนอังกฤษตั้งนี้มักมีชื่อขึ้นต้นด้วยคำว่า "Royal" เมืองไทยก็เหมือนกัน อย่างรอยัลเซล์จิง รอยัลบอมเบย์ รอยัลกัลกัตตา พวกนี้ที่บอก

สโมสรกีฬาที่อังกฤษไปตั้งในดินแดนที่เป็นอาณานิคม ก็จะนำเข้าเอากีฬาจากอังกฤษ เข้าไปทุกอย่างเลย

ทีนี้ ผมคิดว่ากระบวนการสากลานวัตกรรมของฟุตบอล หนึ่งเกิดก่อนรักบี้ สองไม่ติดกับเรื่องระบบโรงเรียนประจำ ในอังกฤษความนิยมกีฬารักบี้ ถึงจะมีมาก แต่ไม่มากเท่าฟุตบอล ในระยะแรกจำกัดอยู่ในระบบโรงเรียนประจำ และมหาวิทยาลัย แล้วค่อยเติบโตมาตั้งเป็นสโมสรรักบี้ในตอนหลัง ความจำกัด

อีกอย่างหนึ่งก็คือ พยายามรักษาความเป็นสมัครเล่นของรักบี้ ไม่ยอมจ่ายเงินเดือน (แต่ตอนนี้ความคิดนี้ก็เปลี่ยนไปแล้ว) แต่ว่าพวกนักรักบี้ไปหากินด้วยการโฆษณาได้

ไม่เหมือนกับฟุตบอล ซึ่งลักษณะของการเป็นอาชีพของกีฬาฟุตบอลเกิดขึ้นก่อน คุณไม่ต้องดูอื่นไกล กีฬาฟุตบอลแผ่ขยายไปกว้างมาก ในละตินอเมริกา ซึ่งสโมสรก็ยังเลียนแบบสโมสรในอังกฤษ มีสโมสรอาชีพในละตินอเมริกา เพราะฉะนั้นแสดงว่าลงรากลึกมาก และกว้างไกล

- **แสดงว่า กีฬาพวกนี้เติบโตกับระบบจักรวรรดินิยม แล้วจักรวรรดินิยมใหม่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 อย่างสหรัฐอเมริกา นำกีฬาประเภทใดบ้างไปสู่ประเทศอาณานิคม**

สหรัฐอเมริกาฟุตบอลกับกอล์ฟ สหรัฐฯไปยึดดินแดนไหน ดังเช่นสหรัฐฯไปยึดครองญี่ปุ่นหลังสงครามโลกครั้งที่สอง อเมริกันฟุตบอลก็ไปญี่ปุ่น ได้วันก็เล่น แต่ที่ชัดเจนมากคือกอล์ฟ

กอล์ฟนี่ชัดเจนมากกว่า กระบวนการสากลานวัตกรรมของกีฬาจากจักรวรรดินิยมเรามีสนามกอล์ฟแห่งแรกที่หัวหิน สมัยรัชกาลที่ 7 แต่กีฬาจากกีฬาขยายตัวเมื่อสหรัฐอเมริกามาตั้งฐานทัพในเมืองไทย เพราะคนอเมริกันชอบเล่นกอล์ฟ ในญี่ปุ่นก็เช่นเดียวกัน สนามกอล์ฟขยายตัวมากในช่วงทศวรรษแรกหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เพราะว่าทหารอเมริกันไปยึดครองญี่ปุ่น

ในกรณีของไทย กอล์ฟถ่ายทอดเข้าสู่กลุ่มทหารไทย เพราะฉะนั้นคุณจะได้เห็นว่า สนามกอล์ฟในตอนต้นๆ เป็นของทหาร แล้วก็ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ พวกรัฐวิสาหกิจ การรถไฟฯ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ กรมชลประทาน พวกนี้จะสร้างสนามกอล์ฟ แต่กอล์ฟเป็นผลมาจากการที่สหรัฐฯเข้ามาตั้งฐานทัพในเมืองไทย เพราะนายทหารอเมริกันอยากตีกอล์ฟ

แต่กอล์ฟมารุ่งเรืองมากๆ ช่วงเศรษฐกิจฟองสบู่ ช่วงปลายทศวรรษ 2520 ตอนนั้นถึงกับมีคนเขียนบอกว่า *Japan as Number One* ญี่ปุ่นกำลังที่จะขึ้นมาเป็นมหาอำนาจในทางเศรษฐกิจของโลก ทำให้คนญี่ปุ่นชอบเล่นกอล์ฟ จริงๆ คนญี่ปุ่นชอบเล่นกอล์ฟตั้งแต่ก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง แต่กีฬาจากกีฬาในญี่ปุ่นขยายตัวในช่วงที่สหรัฐฯเข้าไปยึดครองญี่ปุ่น เพราะฉะนั้นช่วงที่ญี่ปุ่นรุ่งเรือง คนญี่ปุ่นมักจะบินไปเล่นกอล์ฟที่เกาหลีใต้ หรือไต้หวันในวันศุกร์ พอบ่ายวันอาทิตย์ก็กลับโตเกียว กลับโอซากา เพราะว่าค่าสนามกอล์ฟถูกกว่า ในญี่ปุ่นค่าที่ดินแพง ที่นี้พอเศรษฐกิจรุ่งเรืองมากๆ แทนที่จะบินไปที่นั่น คราวนี้ก็บินมาอุซาคาเนย์ คุณไปดูชอบสมุทรแปซิฟิก สนามกอล์ฟและรีสอร์ทผุดขึ้นในช่วงปลายทศวรรษ 2520 เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวนักธุรกิจญี่ปุ่น เวลานั้นนักธุรกิจญี่ปุ่นไปประชุมที่ไหน มักแบกถุงกอล์ฟไปด้วย

ผมคิดว่า ความต้องการสนามกอล์ฟและรีสอร์ทเป็นต้นเหตุของภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่ เรื่องของการเก็งกำไรซื้อขายที่ดิน ภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่ที่เกิดขึ้นเกิดจากตลาดอสังหาริมทรัพย์ ก่อนที่จะเกิดในตลาดหลักทรัพย์ แล้วเกิดขึ้นในชอบสมุทรแปซิฟิก ที่ซึ่งนักธุรกิจหรือนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นไป คือตอนนั้นญี่ปุ่นฐานะทางเศรษฐกิจดีมาก

ผมยังจำได้ ผมอยู่อังกฤษสมัยทศวรรษ 2510 ราวกลางทศวรรษ ชาวนาญี่ปุ่นไปเที่ยวถึงอังกฤษ ชาวนาญี่ปุ่นฐานะดี เพราะญี่ปุ่นมีนโยบายขายข้าวราคาแพง พยายามทำให้ข้าวราคาแพง โดยการห้ามนำเข้าข้าวจากต่างประเทศ ตอนนั้นผมจำได้ คนญี่ปุ่นเต็มลondonเลย

ทีนี้ในช่วงทศวรรษ 2520 ที่เป็นจุดรุ่งเรืองของญี่ปุ่น ญี่ปุ่นก็มีดีมานด์ในการพักผ่อนหย่อนใจ รัฐบาลญี่ปุ่นผมจำไม่ได้ว่านายกรัฐมนตรีคนไหน ต้องการให้ญี่ปุ่นเป็น "รัฐสันทนาการ" (Recreation State) ส่งเสริมให้คนพักผ่อน ไปเที่ยวรีสอร์ท เล่นกอล์ฟ ส่งเสริมให้ผู้หญิงเล่นกอล์ฟ ปกติผู้หญิงจะมีฐานะค่อนข้างดีอยู่ในสังคมญี่ปุ่น แต่พอพองสบู่แตก ผู้หญิงเป็นกลุ่มแรกที่เลิกเล่นกอล์ฟ

ผมคิดว่า กระบวนการสากลानุวัตรของกีฬา ที่กีฬาเติบโตขึ้นมาเป็นกีฬาสากล ปัจจัยสำคัญอันหนึ่งก็คือ เรื่องอิทธิพลของระบบจักรวรรดินิยม ในหลายๆ กีฬาจะเป็นอย่างนี้

- **ที่อาจารย์เขียนถึงว่า สิ่งที่ทำให้กีฬาฟุตบอลเผยแพร่ออกไปได้อย่างกว้างขวางอีกอย่างก็คือ การถ่ายทอดโทรทัศน์**

ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology) เป็นจุดเปลี่ยนเลย เพราะว่า พอดีถ่ายทอดโทรทัศน์ระหว่างประเทศได้ ตลาดใหญ่ขึ้น อย่างฟุตบอลอังกฤษทุกมุมโลกได้ดูหมดเลย เพราะฉะนั้น รายได้จากการโฆษณาทางโทรทัศน์มันมหาศาล แล้วคุณรู้มั๊ยว่า กลุ่มธุรกิจของ รูเบิร์ต เมอร์ด็อก กำลังจะล้มละลาย แต่ว่าเมอร์ด็อกเก่ง เขาจับได้ว่า การถ่ายทอดกีฬาจะเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญ ดังนั้นจึงไปผลักดันให้ตั้ง Premier League แล้วรายได้จากการถ่ายทอดฟุตบอลพรีเมียร์ลีก ช่วยไม่ให้ธุรกิจของ Murdoch ล้ม

เมอร์ด็อกมีสถานีโทรทัศน์ BSkyB (British Sky Broadcasting Corp) ในอังกฤษ มี Star TV ในเอเชีย มี Fox Television ในสหรัฐฯ เครือข่ายโทรทัศน์เชื่อมโยงกันหมดเลยทั่วโลก เมอร์ด็อกเก่งมากที่เห็นประเด็นนี้ การที่มนุษย์สามารถถ่ายทอดโทรทัศน์ โดยเอาเทคโนโลยีอวกาศกับเทคโนโลยีสารสนเทศ ผสมผสานกัน เป็นปัจจัยสำคัญในการขยายฐานธุรกิจ

เมอร์ด็อกสามารถยึดกุมการถ่ายทอดฟุตบอลพรีเมียร์ลีกเป็นฐานสำคัญ แล้วก็พยายามรุกคืบไปยึดรักบี้ จะไปยึดในออสเตรเลีย แต่ไม่สำเร็จ พยายามจะไปตั้ง Rugby Super League แบบทำนองพรีเมียร์ลีกเหมือนกัน แต่ไม่สำเร็จ แต่ประสบความสำเร็จในการจัดการให้มหาอำนาจด้านรักบี้ประเทศ 3 ประเทศ อันได้แก่ ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ แอฟริกาใต้ มาแข่งกัน เมอร์ด็อกได้ประโยชน์ทางธุรกิจจากการถ่ายทอดการแข่งขัน Tri Nations Rugby Football จากนั้นรุกคืบไปจัดการแข่งขัน Super 10 ด้วยการดึงสโมสรรักบี้ฟุตบอลชั้นยอดจากประเทศทั้งสามมาแข่งขันกัน ภายหลังเพิ่มจำนวนทีมแข่งขันเป็น Super 12 นี่คือวิธีการขยายฐานธุรกิจจากการถ่ายทอดโทรทัศน์ จนกระทั่งในอังกฤษมีขบวนการต่อต้านเมอร์ด็อก เขากล้าถึงกับจะไปซื้อแมนเชสเตอร์ยูไนเต็ด

- **นับวันสปอร์ตมาร์เก็ตติ้งจะขยายตัว ใครอยากกุมองค์การโลกบาลด้านกีฬาต้องพึ่งกลุ่มทุน**

อันนี้ในหนังสือที่ผมเขียน ผมเขียนถึงกลุ่มบริษัท ISMM คือ International Sport Media and Marketing กลุ่มนี้เป็นธุรกิจที่หากินกับเรื่องการตลาดกีฬา โดยเข้าไปรับจ้างจัดการเรื่องลิขสิทธิ์ของกีฬา เช่น ลิขสิทธิ์ของกีฬาโอลิมปิก ลิขสิทธิ์ของกีฬาฟุตบอลโลก ลิขสิทธิ์ของกีฬาฟุตบอลยุโรป คือบอกเลยว่าจะให้ตั้งค์เท่าไร และเอาสิทธิ์ที่ได้ในการถ่ายทอดโทรทัศน์ไปขายต่อ

แต่ก่อน จำได้หรือไม่ว่า เวลาแข่งขันเอเชียนเกมส์ บางทีประเทศซึ่งได้รับมอบหมายเป็นเจ้าภาพ มีปัญหาในการหาสปอนเซอร์ แล้วก็จัดไม่ได้ แต่ไทยมักจะเข้าไปจัดแทน เพราะผู้ที่เกี่ยวข้องกับกีฬาโอลิมปิกของไทย คู่แข่งกับเรื่องระบบการตลาดกีฬา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำสิทธิการถ่ายทอดโทรทัศน์ไปขายต่อ ISL เรื่องของกลุ่ม ISMM ได้สิทธิการถ่ายทอดโทรทัศน์ จาก FIFA ผู้บริหาร ISL คนสำคัญชื่อ ฮอร์สต์ แดสเลอร์ (Horst Dassler) เป็นคนเยอรมัน เป็นลูกชายของคนก่อตั้งบริษัท Adidas ตระกูลนี้มีพี่น้องสองคนซึ่งทะเลาะกัน ธุรกิจดั้งเดิมผลิตรองเท้ายี่ห้อ Puma ซึ่งคนพี่ได้ไป คนน้องที่มีชื่อเล่นว่า อดี (Adi) ก็มาตั้งโรงงานผลิตรองเท้ายี่ห้อหนึ่ง คือ Adidas

ฮอร์สต์ แดสเลอร์ จับประเด็นได้ว่า ถ้ายึดองค์การโลกบาลทางด้านกีฬาได้ ก็จะเป็นประโยชน์ด้านธุรกิจ ฐานธุรกิจแดสเลอร์ คือ การผลิตรองเท้ากีฬา ผลิตเครื่องแต่งกายด้านกีฬา ผลิตอุปกรณ์กีฬาขาย ก็จะเป็นประโยชน์ด้านธุรกิจ แดสเลอร์เป็นสปอนเซอร์เวลาจะมีการแข่งขันแข่งตำแหน่งประธานกีฬาโอลิมปิก ประธานฟีฟ่า ประธานองค์การโลกบาลด้านกีฬา เขาจ่ายตั้งค์ ถ้าอยากได้ตำแหน่งประธาน ไม่มีตั้งค์ เขาจ่ายแทนให้

- **อาจารย์เคยบอกว่า ชัยชนะของทีมฟุตบอลฝรั่งเศสใน France 98 กระตุ้นเศรษฐกิจฝรั่งเศสอย่างรอบด้าน ทำให้น่าสนใจว่า การเป็นเจ้าภาพของญี่ปุ่นกับเกาหลีใต้ จะช่วยทำให้เศรษฐกิจของสองประเทศที่กำลังตกต่ำได้หรือไม่**

ช่วยแน่ แต่จะช่วยให้ขนาดไหน ขึ้นอยู่กับปัญหาว่ามีมากขนาดไหน แต่ในกรณีของฝรั่งเศส France 98 ชัดเจนมาก ฝรั่งเศสได้ประโยชน์มหาศาล แล้วมีแบบจำลองว่าจะจัดการแข่งขันอย่างไร ฝรั่งเศสพยายามที่จะไม่ให้ทีมของประเทศหนึ่งประเทศโดยอยู่กับที่ เปลี่ยนเมืองเพื่อจะได้เดินทาง ให้แฟนของประเทศนั้นเดินทางเปลี่ยนเมือง เพิ่มรายจ่ายในการท่องเที่ยวอะไรต่างๆ การเป็นเจ้าภาพได้ประโยชน์แน่นอน ไม่งั้นคนจะแย่งเป็นเจ้าภาพทำไม เวลานี้เจ้าภาพเวโลดักซ์ เจ้าภาพโอลิมปิก แย่งกันรุนแรงมาก

- **แสดงว่าเรื่องการตลาดเป็นปัจจัยสำคัญของการจัดการแข่งขัน**

ใช่ ..สปอร์ตมาร์เก็ตติ้ง กลายเป็นเรื่องใหญ่

- **ที่ญี่ปุ่นกับเกาหลีใต้เป็นเจ้าภาพฟุตบอลโลก 2002 อาจารย์ได้ศึกษาการบริหารจัดการด้านการตลาดหรือเปล่า ว่าเขาทำอย่างไร**

เท่าที่ทราบ ทำให้ต้นทุนของการถ่ายทอดสูงกว่าที่ฝรั่งเศส เพราะอะไร เพราะว่า ยกตัวอย่างเช่น ศูนย์การถ่ายทอด ในกรณีของ France 98 มีศูนย์เดียว แต่ใน World Cup 2002 ต้องเข้าไปตั้ง 2 ศูนย์ ที่ญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ ทั้งศูนย์การถ่ายทอดและศูนย์ประชาสัมพันธ์ ซึ่งเพิ่มต้นทุนให้กับเจ้าภาพ แล้วก็เป็นการเพิ่มต้นทุนให้กับบริษัทที่ได้สิทธิการถ่ายทอดสด ที่จะต้องไปซื้ออุปกรณ์อะไรต่างๆ มาอีกเท่าตัว

แต่ผมคิดว่า การเป็นเจ้าภาพจัดการแข่งขันฟุตบอลโลกมีผลกระทบด้านเศรษฐกิจแน่นอนเกาหลีใต้เคยมีประสบการณ์จากการจัดแข่งขันกีฬาโอลิมปิกมาแล้ว เพราะมีคนจากชาติต่างๆ ไปชมการแข่งขัน แล้วถือโอกาสท่องเที่ยวด้วย แต่ว่าจะช่วยให้ฟื้นจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำหรือไม่ อันนี้ตอบไม่ได้ขึ้นอยู่กับความรุนแรงของภาวะตกต่ำทางเศรษฐกิจมันขนาดไหน อันนี้มันช่วยได้แค่อดีต

- **ตามหลักทฤษฎีที่อาจารย์ว่ามา ดูเหมือนว่าทุกอย่างมันจะเป็นการตลาดทั้งหมด แม้แต่การแบ่งสายที่เพิ่งผ่านไป**

ใช่ เขาพยายามที่จะทำให้ทีมที่ทำเงินกระจายอยู่ในสายต่างๆ ไม่กระจุกอยู่ในสายเดียว เพราะว่าถ้าอยู่ในสายเดียวกัน บางทีมก็ต้องถูกเขี่ยออกตั้งแต่รอบแรก การจัดอันดับทีมที่ได้เป็นตัวขึ้นประจำสายจึงเป็นเรื่องสำคัญ

- **อย่างจีนเข้าสู่รอบสุดท้ายครั้งนี้ คงช่วยเพิ่มรายได้ให้กับเจ้าภาพเยอะเลย**

ช่วยเยอะ เพราะจากจีนไปเกาหลีใต้ใกล้นิดเดียว แล้วรายได้จากการถ่ายทอดโทรทัศน์เดี๋ยวนี้เวลาถ่ายทอดกีฬาต้องมีคนพากย์ภาษาจีน เพราะจีนตลาดใหญ่ 1,200 ล้านคน คุณจะไปมองข้ามได้อย่างไร

- **อาร์เจนตินา ที่เศรษฐกิจกำลังย่ำแย่อยู่ในเวลานี้ น่าจะกระตุ้นให้พวกเขาต้องคว้าแชมป์โลกมาปลอบใจคนทั้งชาติ**

จะได้อะไร ถึงได้แชมป์โลก ไม่ได้เกี่ยวกับเศรษฐกิจ ไม่ได้ช่วยเศรษฐกิจประเทศ ช่วยแต่เศรษฐกิจนักฟุตบอลอาร์เจนตินาเฉพาะตัวเท่านั้น

- **อาจารย์หมายถึงนักเตะพวกนี้เป็นแรงงานส่งออกที่สำคัญจากประเทศยากจน**

เป็นแรงงานส่งออก แต่ว่าตลาดไม่ใหญ่ คุณจะต้องเป็นนักฟุตบอลชั้นเลิศ ที่สโมสรฟุตบอลในยุโรปต้องการซื้อจะมีเฉพาะนักฟุตบอลชั้นยอดจำนวนไม่มากของประเทศต่างๆ เพราะว่าค่าจ้างที่สูงอยู่ในยุโรป ค่าจ้างยุโรปจะสูงในภาคใต้ และยิ่งขึ้นเหนือยิ่งราคาถูก เพราะฉะนั้นคุณจะได้สังเกตว่า

สโมสรในอังกฤษเวลาซื้อนักฟุตบอล ถ้าเป็นสโมสรยักษ์ใหญ่ อาจจะสามารถซื้อนักฟุตบอลระดับยอดเยี่ยม จากฝรั่งเศส อิตาลี สเปน โปรตุเกสได้ แต่ถ้าเป็นสโมสรระดับกลางๆ ลงไปถึงขนาดเล็ก ถ้าจะซื้อนักเตะต่างประเทศ มักจะซื้อจากทางเหนือ เพราะราคาถูกกว่า ซื้อจากฟินแลนด์ นอร์เวย์ ไอซ์แลนด์ ค่าจ้างทางนั้นจะถูกกว่า ลงมาทางใต้ จะยิ่งแพง

ในฝรั่งเศสนั้น อัตราภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาสูงมาก อันนี้เป็นเหตุให้นักฟุตบอลฝรั่งเศสที่ฝีเท้าดีๆ ไปเล่นต่างประเทศ ในอังกฤษเวลานี้ นักฟุตบอลฝรั่งเศสเต็มไปหมด ภาษีเงินได้ในฝรั่งเศสสูงมาก ผมคิดว่าสูงกว่าประเทศอื่นๆ

• ในแง่การซื้อขายนักเตะ มีผลต่อเศรษฐกิจของประเทศมั๊ย

ไม่มีผล ผมคิดว่าได้เฉพาะตัว แล้วก็เราจะพบว่า นักฟุตบอลจากละตินอเมริกา ที่มาเล่นในยุโรป ส่วนใหญ่ก็จะเล่นในละตินยุโรป ที่เราเรียกว่าละติน หมายถึงประเทศที่อยู่ขอบสมุทรเมดิเตอร์เรเนียนที่เราเรียกว่าชาติละติน พวกสเปน โปรตุเกส ฝรั่งเศส อิตาลี อะไรพวกนี้ ทีนี้ถ้าเป็นนักฟุตบอลที่มาจากละตินอเมริกา ในประเทศซึ่งใช้ภาษาสเปน ส่วนใหญ่ก็จะมาแข่งในสเปน นักฟุตบอลอาร์เจนตินานิยมไปแข่งในอิตาลี เพราะว่า พวกที่อพยพไปอยู่อาร์เจนตินาพวกเขาแรกๆ เป็นชาวอิตาเลียน นักฟุตบอลบราซิลนิยมไปแข่งและเล่นในโปรตุเกส เพราะใช้ภาษาโปรตุเกส เนื่องจากบราซิลเคยเป็นอาณานิคมของโปรตุเกส แต่จริงๆ โปรตุเกสกับสเปนก็ต่างกันไม่มาก

เพราะฉะนั้น ถ้าพวกนี้จะย้ายจากละตินอเมริกา ซึ่งใช้ภาษาสเปนและโปรตุเกส ก็จะย้ายมาสเปนและโปรตุเกส ในช่วงที่สโมสรฟุตบอลอิตาลีมีฐานะดี ก็ซื้อนักฟุตบอลจากละตินอเมริกา

• กรณีคดีบอสมีองกับฟุตบอลยุโรป

ก่อนที่คดีบอสมีองจะสิ้นสุด นักฟุตบอลถือเป็นทรัพย์สินของสโมสร ถึงแม้สัญญาการทำงานจะหมดอายุ แต่ว่าถ้าสโมสรยังไม่ขาย นักฟุตบอลก็ยังย้ายสโมสรไม่ได้ เหมือนกับเป็นทาส

ทีนี้เนื่องจากสหภาพยุโรปมีหลักการเรื่องเสรีภาพสี่อย่าง (Four Freedoms) เสรีภาพอย่างหนึ่งก็คือ เสรีภาพในการเคลื่อนย้ายแรงงานระหว่างประเทศ กติกาของ UEFA ในเรื่องนี้ ขัดต่อหลักการพื้นฐานของสหภาพยุโรปในเรื่องเสรีภาพในการทำงาน ดังนั้น เมื่อสัญญาสิ้นสุดอายุ นักฟุตบอลก็สามารถที่จะเคลื่อนย้ายเปลี่ยนที่ทำงานได้ อันนี้เป็นคดีบอสมีอง

กรณีของบอสมีอง สัญญาสิ้นสุดอายุแล้ว และจะย้ายไปสโมสรที่ต่ำกว่า แต่สโมสรที่ต่ำกว่านั้นเสนอซื้อในราคาที่ต่ำกว่า ขณะเดียวกันสโมสรเจ้าของบอสมีองนั้นอยากจะขายในราคาแพง และตกลงไม่ได้ ก็เลยย้ายไม่ได้ ย้ายไม่ได้ก็ไม่รวยได้ เพราะว่าพอคุณหมดสัญญา ต้นสังกัดเขาก็ไม่จ่ายเงินเดือน

- จากข้อมูลตลาดหลักทรัพย์ในอังกฤษ ทำไมสโมสรฟุตบอลใหญ่ๆ บางสโมสรไม่ยอมเข้าตลาด

ผมคิดว่า เข้าไปมากกว่าครึ่งหนึ่งของ Premier League ที่เข้า London Stock Exchange สโมสรแรก รู้สึกจะเป็นสเปอร์ และการเข้าตลาดหลักทรัพย์ก็ต้องมีเงื่อนไขของการเข้าตลาดหลักทรัพย์ เหมือนกับในเมืองไทย คุณจะเข้าตลาดหลักทรัพย์ไทย คุณต้องมีฐานะการเงินดี มีระบบบัญชีที่ถูกต้อง มีผู้บริหารจัดการที่มีประวัติว่าซื่อสัตย์สุจริตอะไรต่างๆ อันนี้ก็เหมือนกัน

แต่ว่าราคาหุ้น ผมดูเมื่อปีที่แล้ว (2544) ราคาหุ้นไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงเท่าไร ยกเว้น แมนเชสเตอร์ยูไนเต็ด

การเข้าตลาดหลักทรัพย์มีความหมายอย่างไร มีความหมายว่า คุณสามารถหาเงินทุนนอกสโมสรได้ ถ้าคุณไม่ได้เป็นบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ เวลาที่สโมสรฟุตบอลจะขยายตัว หรือจะสร้างอิมพีเรียลใหม่ ก็ต้องใช้เงินจากกำไรสะสมที่ตัวเองมีอยู่ หรือไม่ก็ไปกู้จากสถาบันการเงิน แต่ถ้าคุณเป็นสโมสรที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ เวลาที่คุณจะขยายกิจการของสโมสร คุณก็เอาหลักทรัพย์ไปขาย คนที่จะมาซื้อหลักทรัพย์ก็มีส่วนเป็นเจ้าของสโมสร แมนเชสเตอร์ ยูไนเต็ด เป็นสโมสรเดียวที่ผมได้ดูข้อมูล เพราะอยู่ในเว็บไซต์ ปรากฏว่า แมนเชสเตอร์ ยูไนเต็ดพยายามรักษาค่าเงินปันผล พยายามจะให้อัตราเงินปันผลที่ค่อนข้างสูง แม้กระทั่งในปีที่กำไรตก ก็ยังจ่ายอัตราเงินปันผลในระดับที่สูงกว่าเดิม ผมเลยอ่านว่า ManU ยังต้องการอาศัยการระดมเงินจากตลาดหลักทรัพย์ ถ้าต้องการเติบโตในอนาคต อันนี้เป็นวิธีการที่จะทำให้ผู้ถือหุ้นพอใจ โดยการจ่ายเงินปันผล แต่สโมสรส่วนใหญ่ก็ไม่จ่ายเงินปันผล

กระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่ทุนวัฒนธรรม

พูดถึงทุนวัฒนธรรม อาจเริ่มจาก รูดอล์ฟ ฮิลเฟอร์ดิง (Rudolf Hilferding) เสนอบทวิเคราะห์ว่าด้วยทุนการเงิน โดยเขียนหนังสือเรื่อง *Finance Capital* เมื่อปี ค.ศ. 1910 หนังสือของเขามีชื่อรองว่า *A Study Of the Latest Phase Of Capitalist Development* ทุนการเงินเป็นพัฒนาการขั้นล่าสุดของระบบทุนนิยม

ฮิลเฟอร์ดิงเป็นหมอลชาวออสเตรีย แต่มาสนใจศึกษาสังคม แล้วเขียนหนังสือเล่มนี้ซึ่งเป็นหนังสือที่มีชื่อมาก บอกว่า ทุนการเงินเป็นพัฒนาการขั้นล่าสุดของระบบทุนนิยม

กิจกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์ จำแนกออกมาเป็น 3 กลุ่ม ผมพูดถึงวิธีจำแนกของธนาคารโลก กลุ่มแรกคือ เกษตรกรรม กลุ่มที่สองคือ อุตสาหกรรม กลุ่มที่สามคือ บริการ มีอยู่ 3 กลุ่มใหญ่ที่จริงแยกได้มากกว่านี้ แต่ถ้าแยกหยาบๆ มีอยู่ 3 กลุ่ม

บริการการเงินเป็นส่วนหนึ่งของบริการทั้งหมด ภาคบริการจะคลุมเรื่องบริการการเงิน คลุมเรื่องที่อยู่อาศัย คลุมเรื่องการศึกษา คลุมเรื่องสุขภาพอนามัย คลุมเรื่องสันตนาการ

ผมเสนอความคิดเรื่องทุนวัฒนธรรม เพื่อบอกว่า ระบบทุนนิยมเปลี่ยนจากทุนเกษตรกรรม มาเป็นทุนอุตสาหกรรม โดยที่ในประเทศมหาอำนาจกำลังเปลี่ยนเป็น Service economy ทุนบริการกำลัง จะมาเป็นทุนหลัก

หมายความว่า แต่ละขั้นตอนของพัฒนาการของระบบทุนนิยม มีสิ่งที่เรียกว่า Dominant Capital คือทุนหลัก ในสังคมอุตสาหกรรม ทุนอุตสาหกรรมจะเป็นทุนหลัก ในสังคมบริการ ทุนบริการ จะเป็นทุนหลัก อย่างเช่นสหรัฐอเมริกาและยุโรปตะวันตกหลายประเทศ โครงสร้างเศรษฐกิจเปลี่ยนเป็น Service Economy เป็นระบบเศรษฐกิจแบบบริการ เป็นสังคมเศรษฐกิจแบบบริการ ทุนบริการก็เป็น ทุนหลัก

ฮิลเฟอर्टิง เขียนหนังสือปี 1910 ว่า พัฒนาการขั้นล่าสุดของทุนนิยม คือทุนการเงิน บริการการเงินเป็นส่วนหนึ่งของบริการทั้งหมด

ที่นี่ ผมก็เสนอความคิดเรื่องทุนวัฒนธรรม เพราะว่า ในกลุ่มที่เราเรียกว่าบริการ กิจกรรม เป็นจำนวนมาก เป็นเรื่องของวัฒนธรรม เช่น เรื่องสันตนาการ เรื่องสุขภาพอนามัย เพราะว่าทุกวันนี้ บริการ สุขภาพอนามัย ไม่ใช่เรื่องรักษาโรค มันเปลี่ยนไปแล้ว เป็นบริการลดความอ้วน ดัดฟัน อะไรพวกนี้ นี่เป็น เรื่องของทุนวัฒนธรรม เป็นเรื่องภาพยนตร์ ดนตรี อยู่ในนี้หมดเลย ผมก็เลยบอกว่า บริการจำนวนมาก มีลักษณะเป็นสินค้าวัฒนธรรม ดังนั้นทุนวัฒนธรรมกำลังขึ้นมามีอิทธิพล

ท้ายที่สุด พัฒนาการของทุนนิยมก็จะมาสู่จุดที่ประเทศต่างๆ เปลี่ยนเป็น Service Economy โดยที่ทุนบริการจะเป็นทุนหลักของสังคมเศรษฐกิจ ทุนบริการจะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ เพราะฉะนั้น เรากำลังเห็นกระบวนการที่วัฒนธรรมกำลังถูกเปลี่ยนเป็นสินค้า (Commodification) เพราะฉะนั้น ถ้าเราสามารถเปลี่ยนวัฒนธรรมเป็นสินค้าได้ ทุนวัฒนธรรมก็จะมีผลสำคัญ

คุณดูอย่างเช่น บะหมี่สำเร็จรูป มามาเป็นฟาสต์ฟู้ด (Fast Food) หลังสงครามโลก คนญี่ปุ่นใช้ชีวิตที่ต้องเร่งรัดมากเรื่องเวลา มีเวลากินอาหารกลางวันน้อย เขาก็เลยเอาไปคิดว่า ทำอย่างไร จึงจะทำให้ประหยัดเวลาการกินอาหารกลางวัน ก็มาคิด มามาขึ้นมา โดยวันหนึ่ง เขากลับไปกินข้าวที่บ้าน ภรรยาโยนบะหมี่เข้าไปในกระทะที่กำลังทอด ทำให้เขาได้ความคิดนี้ขึ้นมา

เหมือนอย่างกอล์ฟ ถ้าคุณไม่ชอบเล่นกอล์ฟ กอล์ฟก็เป็นสินค้าวัฒนธรรมไม่ได้ หาก ต้องการขายบริการสนามกอล์ฟก็ต้องมีวิธีการที่จะทำให้คุณชอบเล่นกอล์ฟ กระบวนการที่จะทำให้การเล่น กอล์ฟเป็นสินค้ามันก็เกิด

อย่างเรื่องตัดฟัน ทันตแพทย์มาบอกเราบอกว่า ฟันมันแดง แล้วมันไม่สวย ต้องไปตัดฟัน ถ้าเราไม่ยอมรับความเชื่อนี้ การตัดฟันมันก็จะ เป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจไม่ได้ แต่เมื่อเรารับความเชื่อนี้แล้ว เมื่อทุกคนเปิดปากยิ้ม ก็จะเห็นเหล็กตัดฟัน

จริงๆ ผมภูมิใจเรื่องนี้มาก เรื่องทุนวัฒนธรรม ผมคิดว่าเป็นปรากฏการณ์ที่มีความสำคัญ และเราน่าจะศึกษาต่อไปอย่างลึกซึ้ง